

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

CAUSES OF ECONOMIC CONFLICTS

У статті зазначено, що саме економічні конфлікти спричиняють глобальні протиріччя між державами, групами людей, між окремими людьми. Виявлено, що перебіг та розв'язання різноманітних конфліктів містять в собі економічну складову. Зазначено, що конфлікт, в якій би формі він не виступав, завжди проходить певні стадії розвитку, що відрізняються між собою якісними характеристиками і можливостями для локалізації, вирішення. Проаналізовано історичні аспекти дослідження поняття проблеми конфліктів в економіці. На даний час існує багато причин конфліктних ситуацій які розглянуто в статті. Зазначено, що політика українського уряду має бути спрямована на створення чіткої та реальної стратегії соціально-економічного розвитку країни, побудованої на аналізі реального економічного стану країни та наявних у ній ресурсів. Визначено, що головну роль в урегулюванні конфліктів повинна відігравати держава.

Ключові слова: економічні конфлікти, суспільство, ресурси, ризики, держава, суспільство.

The article defines the historical aspects of the formation of the concept of "economic conflicts". Certain stages of development of economic conflicts are analyzed. It is noted that it is economic conflicts that cause global contradictions between states, groups of people, and between individuals. Economic conflict arises because of real or perceived problems that lead to disputes between parties. This conflict may concern various aspects of market relations, such as sales markets, consumers, finance, wages, etc. It was found that the course and resolution of various conflicts contain an economic component. It is substantiated that, in general, for the modern economic theory of conflict, the main efforts are focused on building models in which conflict behavior is combined with other, cooperative types of economic activity. It is noted that the conflict, in whatever form it appears, always goes through certain stages of development, which differ among themselves in qualitative characteristics and possibilities for localization and resolution. The historical aspects of the study of the concept of the problem of conflicts in the economy are analyzed. Unfortunately, at the moment there are many reasons for conflict situations, which are discussed in the article. It is noted that the policy of the Ukrainian government should be aimed at creating a clear and realistic strategy for the socio-economic development of the country, based on an analysis of the country's real economic situation and its available resources. The main role in the settlement of these conflicts should be played by the state. Since any system is destroyed from the inside by uncontrolled conflicts. Despite the diversity and meaningfulness of approaches to the study of the impact of globalization on the sources of conflicts, the issue of monitoring economic conflicts between the main economic centers of the world in the context of political conflicts of the 21st century, as well as outlining the prospects for European integration of Ukraine, remains insufficiently researched. Conflicts that arise in society need to be responded to immediately, because any system is destroyed from within due to uncontrolled conflicts.

Key words: economic conflicts, society, resources, risks, state, society.

УДК 33+316.42:316.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct80-5>

Полуяктова О.В.

к.е.н., доцент кафедри політичних наук і права,

Державний заклад

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Poluiaktova Olha

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky"

Постановка проблеми. Дослідження економічного конфлікту, його природи, типів, джерел, механізмів розвитку, а також динаміки та можливих способів його вирішення, запобігання та прогнозування нових конфліктних ситуацій у сучасних ринкових відносинах в Україні набуває особливої важливості в нинішніх умовах.

Загалом конфлікт вже довгий час є предметом дослідження вчених різних галузей. Термін «конфлікт» використовується як у науковому контексті, так і в повсякденному спілкуванні, що призводить до його особливого значення. Відповідно, слово «конфлікт» не має єдиного, універсального означення. Варто підкреслити, що різниця у значенні поняття «конфлікт» обумовлена тим, що його досліджують різні науки, і представники цих наук використовують різні визначення та форми конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема конфліктів вивчалася багатьма вченими з різних дисциплін. Серед основоположників економічної теорії конфлікту першість справедливо належить зарубіжним ученим, таким як: Ф. Бекон, І. Еджворт, А. Сміт, М. Вебер, Р. Дарендорф,

Л. Козер, К. Боулдинг, М. Дойч, Й. Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон та вітчизняним науковцям, зокрема А. Гірнику, В. Гуляєву, А. Ішмуратову, М. Пірен, та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення природи сутності економічного конфлікту та причин його виникнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дефіцит ресурсів присутній у будь-якому, навіть найзаможнішому суспільстві. Відтак, «конфліктність» об'єктивно закладена у самій соціальній структурі будь-якого суспільства. Економічні конфлікти спричиняють глобальні протиріччя між державами, групами людей та окремими особами, які іноді призводять до катастроф, війн тощо.

Економічний конфлікт має своїм предметом реальну або уявну проблему, що стає причиною суперечок між сторонами. Об'єктом цього конфлікту можуть бути різні аспекти ринкових відносин, такі як ринки збуту, споживачі, фінанси, заробітна плата, тощо [2, с.76].

Незважаючи на різноплановість і змістовне наповнення підходів навколо питань форм впливу глобалізації на джерела конфліктності, недостатнім рівнем опрацювання залишається питання

моніторингу економічних конфліктів між основними економічними центрами світу в контексті політичних конфліктів XXI ст., а також окреслення перспектив європейської інтеграції України [1, с. 81].

Дані таблиці 1 свідчать про те, що ЄС, Китай та США є найбільшими світовими імпортерами та експортерами товарів з великим відривом від решти країн. Товарообіг у цих трьох країнах зростає. Однак з цих трьох країн лише США мають від'ємне торговельне сальдо, причому значне. [1, с. 82].

Як справедливо зазначається у звіті Thomson Reuters Institute щодо світової торгівлі у 2022 р. «торгова війна між Сполученими Штатами (США) та Китаєм, тарифи у відповідь, санкції, інфляція, політична нестабільність — усе це має наслідки для світової торгівлі [11].

Торговельні війни та конфлікти мають складний взаємозв'язок, оскільки економічна напруга часто може перетворюватися на політичні або військові конфлікти. Ось кілька основних аспектів цього взаємозв'язку:

– Економічні інтереси: Торговельні війни виникають через боротьбу за ринки, ресурси та технології. Коли країни відчувають загрозу своїм економічним інтересам, це може призвести до ескалації конфлікту.

– Націоналізм і політика: Під час торговельних війн можуть зростати націоналістичні настрої. Політики можуть використовувати торговельні обмеження як інструмент для зміцнення своєї влади, що може призвести до соціальних та політичних конфліктів.

– Військові альянси: Економічні суперечки можуть вплинути на міжнародні альянси. Країни, які відчувають загрозу з боку конкурентів, можуть шукати військові союзи, що може призвести до геополітичних конфліктів.

– Вплив на населення: Торговельні війни можуть призводити до економічного стресу, безробіття та зниження життєвого рівня, що може викликати соціальні заворушення та конфлікти всередині країн.

– Військові дії як відповідь: У деяких випадках економічні санкції та торговельні обмеження можуть призвести до військових дій як способу вирішення конфлікту.

В цілому, торговельні війни можуть бути як причинами, так і наслідками конфліктів, підсилюючи напруження між країнами на багатьох рівнях.

У сучасному світі розуміють під «торговельними війнами» будь-які найменші конфлікти в торгівлі між країнами. Оксфордський словник визначає торговельну війну як ситуацію, в якій дві або більше країн намагаються по-різному зашкодити торгівлі одна одній [13].

Однак варто зазначити, що торговельні війни – це досить серйозні обмеження, висунуті однією країною, і реакція іншої країни або багатьох країн, які постраждали від цих порушень. Торговельна війна представляється як своєрідне протиріччя між більш розвиненими країнами в міжнародній торгівлі. Метою даного виду суперництва є підвищення або утримання економічних позицій країни на міжнародній арені за допомогою жорстких обмежень по відношенню до інших країн. Така країна проводить особливу торговельну політику.

Так, причини міжнародних конфліктів вчені називають:

- 1) конкуренція держав;
- 2) невідповідність національних інтересів;
- 3) територіальні вимоги;
- 4) соціальна несправедливість у глобальному масштабі;
- 5) нерівномірний розподіл природних ресурсів у світі;

Таблиця 1

Лідери торгівлі товарами на світовому ринку

Країна / Союз	Експорт товарів, млрд дол.			Середньорічний приріст, млрд дол.	Середньорічний приріст, %	Імпорт 2021 р., млрд дол.	Торговий баланс, млрд дол.
	2021	2020	2019				
Китай	3361,8	2588,4	2493,3	272,5	10,8	2675,7	686,1
США	1753,9	1424,9	1642,8	51,6	4,0	2937,1	-1183,1
ЄС (без Великобританії)	6439,0	5299,1	5646,2	288,5	5,6	6341,7	97,4
Японія	757,4	640,9	705,8	14,8	2,6	772,7	-15,2
Південна Корея	644,4	512,7	542,3	17,6	3,8	615,1	29,4
Великобританія	467,7	395,6	468,3	6,4	2,3	688,3	-220,5
Канада	503,7	389,8	446,5	20,6	5,7	293,5	210,2
Мексика	494,5	416,9	460,6	21,2	5,4	506,6	-11,9

Джерело: побудовано за даними (WTO, 2022) [1, с. 81]

- 6) глобалізація;
- 7) негативне сприйняття один одного сторонами;
- 8) особиста несумісність керівників та інших.

Міжнародні конфлікти часто виникають з внутрішніх (регіональних) конфліктів, серед яких виділяють політичні конфлікти [4].

Отже, економічні конфлікти можуть виявлятися на макроекономічному та мікроекономічному рівнях та залучати до своїх орбіт тисячі та мільйони людей, політичні партії та держави.

Результат економічного конфлікту завжди один і той же і не залежить від його проведення: це розорення і втрата економічного статусу. Вести торговельну війну можуть тільки розвинені країни, слабкі країни не мають для цього економічних ресурсів. По суті, країни, що ведуть торговельні війни, вже мають високий економічний потенціал, оскільки цей опір вимагає серйозних фінансових витрат. Отже, торговельні війни виникають через економічні розбіжності між країнами у зовнішній торгівлі.

Міжнародні економічні конфлікти є невід'ємним елементом конкуренції на міжнародному рівні. Це відчула на собі і Україна і також постраждала з того часу, як стала незалежним суб'єктом міжнародних економічних відносин. Все більшої актуальності набуває розробка як теоретичних і методологічних аспектів міжнародної економічної конфліктології, так і консультаційних і методичних рекомендацій щодо діяльності державних органів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, а також вітчизняних підприємств-експортерів.

Постійно зростаюча конкуренція на світових ринках, потреба в захисті національного ринку, необхідність забезпечення зайнятості населення своєї країни змушує держави активно і все більш винахідливо захищати своїх виробників, що є перманентним джерелом різних конфліктів у міжнародній сфері.

Економічний конфлікт як протистояння двох сторін має як позитивні, так і негативні сторони (табл. 2).

У разі, коли економічний конфлікт сприймається як негативне явище у відносинах, важливо, перш за все, створити сприятливі умови в обстановці або у відносинах, які сприятимуть попередженню конфліктів. Для другого випадку, коли конфлікт розглядається як позитивне явище, важливий принцип створення системи норм, правил і системи інститутів, метою яких було б вирішення конфліктної ситуації.

В цілому для сучасної економічної теорії конфлікту основні зусилля зосереджені на побудові моделей, в яких конфліктна поведінка поєднується з іншими видами економічної діяльності. Відповідно розширюється і визначення конфліктної поведінки. Основна увага перемістилася з чистого насильства, захоплення власності на приховані форми конфлікту, де примушення (і у відповідь оборонні дії) передбачаються і враховуються сторонами як потенційна загроза, як можливість, яка у будь-який момент може здійснитися.

Серед основних причин конфліктів перш за все виділяють загальні фактори, які в тій чи іншій мірі присутні майже у всіх конфліктах. До них належать такі:

- соціально-політичні та економічні (обумовлені соціально-політичною ситуацією в країні);
- соціально-демографічні (різниця в умовах і мотиваціях людей, зумовлена їх статтю, віком, етнічною належністю);
- соціально-психологічні (прояви соціально-психологічних явищ у групах: взаємовідносини, лідерство, групові мотиви тощо);
- індивідуально-психологічні (відображають особистісні психологічні риси: здібності, темперамент, характер, потреби тощо).

Часткові причини стосуються конкретного типу конфлікту (порушення трудового законодавства, службової етики, незадоволеність умовами роботи та ін.).

Отже, важливою роллю при виникненні економічних конфліктів є створення таких умов, які б не допускали їх трансформацію у ворожі та руйнівні форми класового антагонізму, а замість цього

Таблиця 2

Позитивні і негативні сторони економічного конфлікту [14]

Виклики	Наслідки
Позитивна сторона конфлікту	Негативна сторона конфлікту
Отримання нової інформації про опонента	Надмірне захоплення конфліктами на шкоду собі
Стимулювання до змін та розвитку	Скорочення або припинення співпраці після закінчення конфлікту
Діагностика опонента	Складне відновлення ділових відносин
Розрядка ситуації між конфліктуючими сторонами	Подання опонентів як «ворогів»
Справедливий розподіл ресурсів	–
Пошук нових, неординарних способів виходу із ситуації	Великі емоційні та матеріальні витрати на участь у конфлікті

робили їх об'єктом обговорення у раціонально організованому переговорному процесі. Принципи організації такого процесу в ситуації класового конфлікту були сформульовані Р. Дарендорфом і включають наступне:

1. Кожна конфліктуюча сторона повинна визнати право опонента на існування та право мати власні погляди, навіть якщо вони не збігаються із своїми власними.

2. Учасники конфлікту повинні визнати наявність розбіжностей і протистояння, оскільки претензія на повну спільність інтересів може бути або демагогією, або спробою підкорити супротивника.

3. Всі учасники конфлікту повинні дотримуватися певних правил взаємодії, зокрема, рівність у процедурі переговорів.

4. Регулювання переговорів має забезпечуватися соціальними інститутами парламентського типу, які володіють певними повноваженнями, монополією на представництво інтересів, приймають обов'язкові рішення і діють демократично [6, с. 39].

Висновки з проведеного дослідження.

Реалії такі, що економічні конфлікти виникають на основі економічних протиріч, коли інтереси однієї сторони реалізуються за рахунок ресурсів іншої. Глибина цих протиріч визначає інтенсивність конфлікту, а їх стабільність ускладнює (часом до неможливості) його розв'язання. У результаті економічні конфлікти лежать в основі масштабних протистоянь між країнами, соціальними групами.

У сучасних умовах розвитку світової економіки, економічні конфлікти відіграють ключову системну роль, впливаючи на конкурентну здатність не лише окремих економічних агентів, але й цілих держав. Вибір методів розв'язання економічних конфліктів значною мірою залежить від їх класифікації, яка виступає як один з головних елементів у процесі вирішення [4, с. 615]. Зрозуміло, що вирішення конфліктів у суспільстві, що виникають у сфері економіки, потребує не лише виходу з кризи в економіці, але також термінової реакції. У цьому процесі вирішальну роль повинна відігравати держава. На виникаючі у суспільстві конфлікти необхідно реагувати терміново. Будь-яка система руйнується зсередини некерованими конфліктами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баула О., Урбан О. Економічні аспекти протистоянь у світовій економіці в умовах нової холодної війни. *Економічний форум*. 2023. Вип. 1. С. 79–86.
2. Балабанова Л.В., Савельєва К.В. Конфліктологія: підручник. Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. 468 с.
3. Букреєва Т.М. Аналіз основних причин виникнення міжнародних конфліктів. *Молодий вчений*. 2015. No 22 (102). С. 358–359. URL: <https://moluch.ru/archive/102/23152/>

4. Воротнюк Ю. Класифікація економічних конфліктів у глобальному бізнес-середовищі. Менеджмент та маркетинг бізнес-структур в неоіндустріальній економіці. 2020. С. 613–615.

5. Герасіна Л.М., Панова М.І., Осипова Н.П. Конфліктологія: підручник для студентів вищ. навч. зал. юрид. спец. Харків: Право, 2007. 256 с.

6. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. Київ. Києво-Могилянська академія, 2010. 222 с.

7. Скібіцька Л. І. Конфліктологія: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2007. 384 с.

8. Козер Л.А. Функції соціального конфлікту. Луцьк: Ідея-Пресс. 2000. 205 с.

9. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Посібник. Київ. Академвидав, 2003. 448 с.

10. Економічний конфлікт. URL: http://pidruchniki.com/15911111/psihologiya/ekonomichniy_konflikt (дата звернення: 7.08.2024)

11. Економічні конфлікти в Україні та шляхи їх вирішення – презентація онлайн. URL: <https://ppt-online.org/> (дата звернення: 7.07.2024)

12. Global Trade Report 2022. Thomson Reuters Institute. URL: <https://www.thomsonreuters.com/en/reports/global-trade-report-2022.html>

13. Економіка. Оксфордський словник. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=dict&termin=54019> (дата звернення: 13.07.2024)

14. Абдулаєв Н.В. Економічна конфліктологія. URL: <https://staff.wikireading.ru/73365> (дата звернення: 1.08.2024)

REFERENCES:

1. Baula O., Urban O. (2023) Ekonomichni aspekty protystoian u svitovii ekonomitsi v umovakh novoi kholodnoi viiny [Economic aspects of confrontations in the world economy in the conditions of the new cold war]. *Ekonomichniy forum*, vol. 1, pp. 79–86 (in Ukrainian)
2. Balabanova L.V., Savelieva K.V. (2009) Konfliktolohiia: pidruchnyk [Conflictology: a textbook]. Donetsk: DonNUET, pp. 468 (in Ukrainian)
3. Bukrieva T. M. (2015) Analiz osnovnykh prychnyn vynyknennia mizhnarodnykh konfliktiv [Analysis of the main causes of international conflicts]. *Molodyi vchenyi*, no 22 (102), pp. 358–359. Available at: <https://moluch.ru/archive/102/23152/> (in Ukrainian)
4. Vorotniuk Yu. (2020) Klyasyfikatsiia ekonomichnykh konfliktiv u hlobalnomu biznes-seredovyschi [Classification of economic conflicts in the global business environment]. *Menedzhment ta marketynh biznes-struktur v neoindustrialnii ekonomitsi*. pp. 613–615 (in Ukrainian)
5. Herasina L.M., Panova M.I., Osypova N.P. (2007) Konfliktolohiia: Pidruchnyk dlia studentiv vyshch. navch. zal. yuryd. spets [Conflictology: Textbook for university students. education hall. law special]. Kharkiv: Pravo, pp. 256 (in Ukrainian)
6. Hirnyk A. M. (2010) Osnovy konfliktolohii : navch. posib. [Basics of conflict theory: teaching. manual]. Kyiv. Kyievo-Mohylianska akademiia, pp. 222 (in Ukrainian)
7. Skibitska L.I. (2007) Konfliktolohiia: navch. posib. [Conflictology: teaching. manual]. Kyiv: Tsentri uchb. l-ry, pp. 384 (in Ukrainian)

8. Kozer L.A. (2000) Funktsii sotsialnoho konfliktu [Functions of social conflict]. Lutsk: Ideia-Press, pp. 205 (in Ukrainian)
9. Orban-Lembryk L.E. (2003) Sotsialna psykhologhiia: posibnyk [Social psychology: handbook]. Kyiv. Akademydav, pp. 448. (in Ukrainian)
10. Ekonomichnyi konflikt [Economic conflict]. Available at: http://pidruchniki.com/15911111/psihologiya/ekonomichniy_konflikt (accessed: 7.08.2024) (in Ukrainian)
11. Ekonomichni konflikty v Ukraini ta shliakhy yikh vyrishennia – prezentatsiia onlain [Economic conflicts in Ukraine and ways to resolve them – online presentation]. Available at: <https://ppt-online.org/> (accessed: 7.07.2024) (in Ukrainian)
12. Global Trade Report 2022. Thomson Reuters Institute. Available at: <https://www.thomsonreuters.com/en/reports/global-trade-report-2022.html> (Accessed 15 November 2022) (in English).
13. Ekonomika [Economy]. Oksfordskyi slovnyk. Available at: <https://biblioclub.ru/index.php?page=dict&termin=54019> (accessed: 13.07.2024) (in Ukrainian)
14. Abdulaiev N.V. Ekonomichna konfliktolohiia [Economic conflictology]. Available at: <https://staff.wikireading.ru/73365> (accessed: 1.08.2024) (in Ukrainian)